

Ключевые слова: коррекционная педагогика, дети с нарушениями психофизического развития, инклюзивное обучение, Закарпатье.

Klyap M.I. Separate problems of modern correctional pedagogy in Ukraine (on the example of Transcarpathia)

The article highlights some problems of modern correctional pedagogy, the main task of which is the comprehensive development of people with special education needs. The main attention is paid to the possibility of early diagnosis of children with violations of psychophysical development and providing them corrective services, some aspects of the organization of inclusive education of pupils requiring correction of physical and/or mental condition. Separate approaches to solving these problems are shown on the example of practical activity of the institutions of the Transcarpathian region.

The article raises questions about the optimization of the network of special schools, insufficiency of educational and methodological literature for special education, the lack of educational and training process both in special schools and in institutions with inclusive education by teachers with special higher education, the need to create an appropriate base for the correctional unit in education of children with special educational needs in a regular general school. It was emphasized that the solution of these problems is possible only by joint efforts of educational management bodies, scientific and pedagogical workers, teachers-practitioners and parents of children with special educational needs.

Keywords: correctional pedagogy, children with violations of psychophysical development, inclusive education, Transcarpathia.

Стаття надійшла до редакції: 25.02.2018 р.

Стаття прийнята до друку: 04.03.2018 р.

Рецензент: д.п.н, проф.Шульженко Д.І.

УДК 376-056.2/3

Козинець О. В., Дець Н.А.

ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ: РОЗВИТОК, УДОСКОНАЛЕННЯ, ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

У статті йде мова про розвиток та вдосконалення інклюзивної форми навчання як освітньої концепції, що активно впроваджується в Україні. Окреслено досвід європейських країн з реалізації інклюзивного навчання та здобутки вітчизняної спеціальної освіти в цьому напрямку. Висвітлено основні принципи та термінологію, які відображають зміст інклюзивної форми навчання; говориться про нові законодавчі акти, покликані забезпечити толерантне ставлення до осіб з інвалідністю. Крім того в хронології здійснюється огляд підходів та моделей взаємодії суспільства з особами з порушенням психофізичного розвитку з часів, коли були здійснені перші спроби задовольнити особливі освітні потреби таких дітей до сьогодні. Відповідно до цього відбувається історичний огляд моделей інвалідності, які домінували в суспільстві упродовж різного часу: медична, реабілітаційна, благодійна, політична й суспільно-соціальна моделі. В статті говориться також про рівність прав і можливостей у сфері освіти для всіх категорій дітей, звертається увагу на багатоаспектність інклюзивного навчання. На основі аналізу основних термінів, якими оперує інклюзивне навчання, встановлено різницю між ними. Додатковий акцент зроблено на вихованні толерантності у підростаючого покоління до осіб з порушеннями.

Ключові слова: інклюзія, інтеграція, мейнстримінг, сегрегація, інклюзивне навчання, особа з інвалідністю, інвалідність, особливі освітні потреби, включення дітей з особливими освітніми потребами в суспільство, спеціальна освіта.

Сьогодні стає очевидним, що розвиток вітчизняного інклюзивного навчання не буде ефективним, якщо діяти лише шляхом формального перенесення навіть найбільш вдалих зарубіжних моделей освітньої інтеграції в простір вітчизняних загальноосвітніх закладів без їх осмислення та адаптації. Гнучкість та здатність реагувати на постійні інновації є основним принципом інклюзивного навчання, оскільки саме так створюється сильний, динамічний і живий організм зі здатністю до адаптації й розвитку в місцевому соціально-культурному середовищі.

Україна сьогодні зробила чимало кроків щодо впровадження інклюзії. Така форма навчання поступово стає однією з різновидів у освіті, доступних широким масам українського населення. Для її організації на всіх освітніх рівнях створюється нормативно-правова база, розробляються теоретико-методологічні основи впровадження інклюзивного навчання у вітчизняний освітній простір, залучаються необхідні ресурси. У зв'язку з цим неабиякої актуальності набуває систематизація понятійно-категоріального апарату, а також обґрунтування й практична апробація конкретного методичного інструментарію надання інклюзивних послуг у системі освіти України [1].

Інклюзія як освітня концепція в Україні представлена в науковому доробку багатьох учених: філософів (В. Андрущенко, Л. Вітгенштайн, Б. Гершунский, В. Левкулич), соціологів (С. Буров, Д. Зайцев, Н. Малафеев, П. Романов, Л. Сокурянська, О. Ярська-Смірнова), істориків (Т. Букшина, М. Захарчук), педагогів, психологів, дефектологів (Віт. Бондар, С. Грабовська, О. Гноєвська, Е. Данілавічюте, Н. Заєркова, А. Ільченко, А. Капська, А. Колупаєва, Т. Кушніренко, С. Литовченко,

І. Луценко, Ю. Луценко, В. Синьов, С. Софій, П. Таланчук, В. Тищенко, А. Трейтяк, А. Обухівська, Л. Савчук А. Шевцов, М. Шеремет, Д. Шульженко та інші).

Проблема інклюзивного навчання широко представлена також науковими доробками закордонних учених, які вивчали професійну підготовку вчителя до роботи в інклюзивних закладах навчання, міжнародний досвід інклюзії (М. Ейнскоу, П. Клоу, С. Коул, Н. Уолдрон); історію розвитку інклюзивного навчання, соціальний статус людей з особливими освітніми потребами (К. Барнз, Л. Бартон, Дж. Себба); спеціальну освіту для дітей з особливими освітніми потребами (Дж. Корбет, Дж. Лупарт); психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивних навчальних закладах (А. Бауер, Дж. Браун) та ін.

Інклюзивне навчання стає дедалі популярнішим в силу трансформації нашого суспільства. У цьому контексті важливим фактором є визначення понятійно-термінологічного апарату. Розглянемо ключові терміни, що стосуються інклюзії як освітньої концепції – інвалідність, особи з інвалідністю, діти з особливими освітніми потребами, інклюзія, інтеграція, сегрегація та мейнстрімінг – у кількох площинах: яке визначення їм дає довідково-енциклопедична література та як вживаються ці терміни на сайтах громадських організацій, що виступають ініціаторами широкого впровадження інклюзивної форми навчання в загальноосвітній процес.

Першим важливим документом у контексті інклюзії стало розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2009 року № 1482 «Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах до 2012 року» [10]. Це був впевнений поступ, який вивів систему освіти на усвідомлення нового стандарту в питанні забезпечення права на освіту дитини з особливими освітніми потребами. Тож починаючи з 2009 року в Україні було створено низку нормативних актів, що складають концепцію запровадження інклюзивного навчання в Україні. Але зважаючи на те, що така форма навчання – це новий досвід для нашої держави, виникає необхідність періодично повертатися, робити оцінку, корегувати наявні закони, концепції та плани.

Донедавна в нашій країні широко використовувався термін «інвалід». У грудні 2017 року Президент України підписав Закон № 2249 – VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України», прийнятий Верховною Радою України 19 грудня 2017 року. Згідно з доповненнями, з українського законодавства виключається термін «інвалід» і вводиться термін «особа з інвалідністю». Документ вносить зміни в 37 законів України, в положеннях яких слова «інвалід», «дитина-інвалід» та «інвалід війни» замінено словами «особа з інвалідністю», «дитина з інвалідністю» і «особа з інвалідністю внаслідок війни» [5]. Таким чином, Закон приводить норми чинного законодавства у відповідність до положень Конвенції ООН «Про права осіб з інвалідністю». Крім того, вводячи в ужиток термін «особа з інвалідністю», акцент робиться перш за все на людину, а не на її інвалідність.

Тому відповідно до внесених змін на сьогодні в законі України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» [6], пропонуються такі терміни:

- *особа з інвалідністю* – особа зі стійким розладом функцій організму, зумовлених захворюванням, травмою або вродженими порушеннями розумового чи фізичного розвитку, що призводять до обмеження нормальної життєдіяльності, викликає в особи потребу в соціальній допомозі і посиленому соціальному захисті, а також виконання з боку держави відповідних заходів для забезпечення її законодавчо визначених прав.

- *інвалідність* – міра втрати здоров'я та обмеження життєдіяльності у зв'язку із захворюванням, травмою (її наслідками) або вродженими порушеннями, яка при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження життєдіяльності особи, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав на рівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист.

- *попередження інвалідності* – здійснення комплексу медичних, гігієнічних, фізичних, педагогічних, психологічних, професійних та інших заходів, спрямованих на профілактику переходу захворювання, наслідків травми або порушення в інвалідність особи або на зменшення тяжкості інвалідності [5, 6].

Проте якщо ж проглянути найбільш поширені сайти громадських організацій, які опікуються правами осіб з інвалідністю, та проаналізувати оголошення й соціальну рекламу в громадських місцях, в

багатьох випадках досі вживається термін «інвалід» замість «особа з інвалідністю».

Говорячи про англійські відповідники терміну «інвалід», слід наголосити, що й за кордоном суспільство поступово переходило від образливих та некоректних на сьогодні термінів («cripple» – людина, яка не може частково або повністю використовувати одну чи більше кінцівок; «invalid» – хвора або поранена особа, що потребує постійного догляду; «disabled» – фізично або ментально нездорова людина, що має фізичні недоліки; «valetudinarian» – слабка чи занадто хвороблива людина, яка надмірно опікується власним здоров'ям, немічна людина; «handicapped» – фізично або ментально нездорова людина, має фізичні недоліки) до визначень, які ставлять на перше місце індивіда, а не його порушення: «(physically) challenged person» та «person with disabilities» – людина, яка має фізичні порушення, особа з обмеженими можливостями [4].

Термін «cripple» був одним з найперших, який з'явився в англійській мові у середині XIII століття для опису людей з порушеннями. З часом з'явилися й інші відповідники, наприклад такі, як «invalid», «disabled» (1630-pp.), «valetudinarian» (1703 p.), «handicapped» (1915 p.). З розвитком у світі демократії і популяризації прав та свобод громадян, з'являлася тенденція замінити слова, які вказують на безпосередні фізичні недоліки людини (тим самим зосереджуючи увагу на її фізичних проблемах) на описові фрази, в яких акцент робиться на особистості, а не на фізичних вадах: «challenged person» (людина з обмеженими можливостями, 1985 p.), «person with disabilities» (людина з фізичними порушеннями – з початку XX ст.). Останні два англійські відповідники вважаються найбільш вдалим на сьогодні і використовуються в засобах масової інформації й сучасній науковій літературі закордоном.

Іншими базовими термінами понятійно-категоріального апарату інклюзивного навчання як освітньої концепції є: сегрегація, мейнстримінг, інклюзія та інтеграція. Розглянемо й проаналізуємо їх з наукової точки зору, зокрема, як представлені ці терміни в науковій літературі [11]. Варто звернути увагу на те, що всі терміни – англійського походження і досить нещодавно увійшли в українську мову з повною транслітерацією і, переважно, зі збереженням змісту. Звичайно, деякі з них набули власної конотації, але загальне значення не змінилося.

Сегрегація – різновид дискримінації, за якої відбувається відокремлення від інших тих соціальних груп, які вирізняються від абсолютного загалу за різними ознаками. Така політика, як свідчать наукові розвідки Н. Софій, Ю. Найди, А. Колупаєвої [11] була характерна для радянських часів. В даному випадку йдеться про дітей з особливими освітніми потребами, яких виховували в спеціальних закладах освіти та які були відокремлені від суспільного життя системою закритих закладів-інтернатів.

Мейнстримінг – термін, який означає спільну позааудиторну роботу, що проводиться з дітьми з особливими освітніми потребами та їхніми однолітками, і сприяє налагодженню соціальних контактів: участь у спільних масових заходах, таборах, клубах по інтересам тощо.

Терміни «*інтеграція*» і «*інклюзія*», хоча і є певною мірою синонімічними поняттями, мають суттєву відмінність у визначеннях. *Інтеграція* дитини в регулярний освітній простір означає підготовку самої дитини до життя і роботи в колективі, а *інклюзія* передбачає пристосування суспільства, шкіл та їх загальної освітньої філософії до співіснування і співпраці з дітьми з особливими потребами [2].

З позицій спеціальної освіти *інклюзія* – процес реального *включення дітей* з особливими освітніми потребами в активне суспільне життя, яке однаковою мірою необхідне всім членам суспільства. Дитина з особливими потребами – не обділена долею, це, швидше, визначений спосіб життя за обставин, які склалися, але який може бути дуже цікавий їй та оточуючим людям, якщо порушення розглядати в рамках соціальної концепції [1].

Та досі в сучасній психолого-педагогічній літературі та на практиці поняття «*інтеграція*» й «*інклюзія*» ототожнюються. Одні дослідники трактують навчання дітей з особливостями розвитку в загальноосвітньому закладі як інтегровану форму здобуття освіти, інші – як інклюзивну. Як зазначає Віт. Бондар [2], поняття «*інтегроване навчання*» слід розглядати як процес і результат навчання учнів з особливостями розвитку в загальноосвітньому середовищі у спеціальному класі та за спеціальними програмами, творчо адаптованими методами й методиками викладання. У позакласній роботі створюються можливості для участі цих учнів у всіх сферах шкільної життєдіяльності нарівні та разом з рештою учнів навчального закладу. Специфічною особливістю такої форми навчання є адаптація учнів цієї категорії до шкільного і найближчого середовища. Ключова фігура навчальної діяльності –

корекційний педагог, який створює для цього необхідні умови та надає відповідні педагогічні послуги в розвитку пізнавальних процесів.

Інклюзивне навчання передбачає включення учнів з особливостями розвитку до навчально-виховної роботи у звичайних класах загальноосвітньої школи. Відповідно до потреб і можливостей кожного школяра вчитель інклюзивного класу або інший спеціаліст (корекційний педагог), який має відповідний рівень кваліфікації, забезпечує гарантовану підтримку тим учням, котрі цього потребують, реалізує особистісно орієнтований підхід до організації їхньої навчальної діяльності. Рішення про форму навчання (інтегровану чи інклюзивну) адміністрація школи приймає індивідуально з урахуванням складності порушень у розвитку дітей та наявності у школі навчального середовища, яке мінімально обмежує учнів та максимально задовольняє їхні особливі освітні потреби [2, С. 11].

Сьогодні також для кращого розуміння інклюзії потрібно враховувати чотири ключові аспекти:

1. *Інклюзія – це процес.* Її слід розглядати як неперервний пошук ефективних способів врахування питання багатоманітності. Інклюзія навчає співіснувати з відмінностями, які розглядаються як стимул для заохочення дітей і дорослих до навчання.

2. *Інклюзія спрямована на виявлення й усунення бар'єрів.* Вона передбачає збір, узагальнення і оцінку інформації з великої кількості різних джерел з метою вдосконалення освітньої політики і практики, заохочення дітей і дорослих до навчання.

3. *Інклюзія створює умови для присутності, участі та досягнень усіх учнів.* Термін «присутність» означає місце навчання дітей і те, наскільки регулярно вони його відвідують. Термін «участь» описує якість їхнього навчального досвіду і тому вимагає врахування думок тих, хто навчається. Термін «досягнення» стосується не лише результатів тестів чи екзаменів, а охоплює також результати навчання в межах усіх навчальних планів і програм.

4. *Інклюзія вимагає підвищеної уваги до дітей «групи ризику»,* для яких існує вірогідність виключення чи низької успішності. Йдеться про моральний обов'язок вести ретельне спостереження за групами учнів, які за статистикою найчастіше потрапляють до «групи ризику», і, за потреби, вживати заходів для забезпечення їхньої присутності, участі та досягнень у системі загальної освіти.

5. *Інклюзія як освітня концепція* постійно розвивається, і є вкрай важливою для формування стратегій, спрямованих на усунення причин і наслідків дискримінації, нерівності та виключення [1, с. 7].

Про інклюзію як освітню концепцію вперше заговорили в Саламанкській декларації, де йшлося про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами, яка була прийнята на Всесвітній конференції з питань освіти осіб з особливими освітніми потребами у червні 1994 року. Саме цей документ став першим міжнародним документом, який наголосив на необхідності проведення освітніх реформ у напрямі інклюзивного навчання: реформування системи освіти, щоб охопити навчанням усіх дітей, незважаючи на індивідуальні відмінності та труднощі; законодавчо визнати принципи інклюзивного навчання; сприяти участі батьків, громад, громадських організацій осіб з інвалідністю в процесах планування та прийняття рішень, що стосуються задоволення особливих освітніх потреб; всіляко сприяти розробці стратегій діагностування та визначення особливих освітніх потреб у дітей, а також розробляти науково-методичні аспекти інклюзивного навчання; значну увагу приділити підготовці педагогів до роботи в системі інклюзивного навчання [8].

В основу інклюзивного навчання покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію учнів, але в той же час створює відповідні умови для отримання якісної освіти для таких дітей.

Інклюзивна форма навчання – це освітня технологія, яка передбачає навчання й виховання дітей з особливими потребами у звичайному навчально-виховному закладі, де створені відповідні умови для забезпечення максимальної ефективності навчального процесу [4, 8].

Для України інклюзія досі є, певною мірою, педагогічною інновацією і в той же час вимогою не лише часу, а й з моменту ратифікації Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю – одним із міжнародних зобов'язань держави. ЮНЕСКО розглядає інклюзію як динамічний процес, який полягає в позитивному ставленні до різноманітності учнів у навчальному середовищі, сприйнятті індивідуальних особливостей розвитку дитини не як проблеми, а як можливостей для розвитку. Тому рух у напрямку інклюзивної форми навчання – це не тільки технічна або організаційна зміна, але і певна філософія в освіті [4].

Досвід північноамериканських та низки європейських країн доводить, що інклюзивна освіта може впроваджуватися на різних рівнях, мати різну мету, базуватися на різноманітних мотивах і надавати послуги в різних умовах [3]. Наприклад, С. Кобі (S. Kobi) виділяв *шість рівнів інклюзивного навчання*: фізичний, термінологічний, адміністративний, соціальний, навчально-плановий і психологічний [9].

Визначення осіб з особливими освітніми потребами, наведено в Міжнародному стандарті класифікації освіти – International Standard Classification of Education (ISCED – 97), яке було запозичене країнами-членами – Організацією економічного співробітництва та розвитку (Organisation for Economic Cooperation and Development – OECD): «Особливі освітні потреби осіб визначаються необхідністю надання додаткових суспільних або приватних ресурсів для одержання освіти» [9].

Такий підхід особливих освітніх потреб об'єднує учнів з різноманітним спектром труднощів, які виникають в процесі навчання. Крім того, організація економічного співробітництва та розвитку, виходячи з об'єктивних причин невдач в освіті, розробила категоріальну систему, яка використовується в більшості країн членів:

- категорія А: учні, труднощі в навчанні яких викликані винятково біологічними причинами;
- категорія В: учні, які з невизначених причин зазнають труднощів у процесі навчання;
- категорія Z: учні, які мають труднощі в навчанні внаслідок відсутності сприятливих умов середовища [9].

Якщо ж знову повернутися до історії, то забезпечення освітніми послугами учнів з особливими освітніми потребами почалося зі створення шкіл для сліпих і глухих дітей, що підтверджують наукові дослідження М. Ярмаченка та інших вчених [13]. Уперше з'явившись у XVIII столітті в Європі, ці школи одержали широке поширення протягом XIX століття. Спеціальні освітні установи для осіб з порушеннями рухового апарату відкрилися наприкінці XX століття. Північна Америка пішла аналогічним шляхом, хоча з деяким відставанням від Європи.

Перші спроби задовольнити особливі освітні потреби дітей з'явилися у Північній Америці внаслідок діяльності фахівців, які ставили діагнози, проводили корекційні процедури й лікували окремі види відхилень. У результаті цього **медична модель** інвалідності була повністю прийнята й укріплена в суспільстві. Ця модель або як її ще називали «хворої людини» визначала інвалідність як медичну патологію, особисту проблему особи з інвалідністю. Головний недолік цієї моделі полягав у тому, що обмежені можливості розглядалися «у контексті взаємозв'язку між певною людиною та її недугою». Ця модель формувала суспільну думку стосовно осіб з обмеженнями і панувала до початку 60 років XX сторіччя [12].

Реабілітаційна модель виникла, як відгалуження медичної. Вона розглядала інвалідність як потребу у послугах фахівця з реабілітації (медичної, фізичної, психологічної). У руслі цієї моделі виник такий метод реабілітації як «працетерапія». Ця модель сформувалась після Другої світової війни, коли солдати з інвалідністю поверталися додому, їм потрібно було знову адаптуватися до життя в суспільстві. Відповідно до цієї моделі розроблена сучасна система професійної реабілітації.

На тих етапах благодійні й релігійні організації відігравали головну роль з надання необхідної допомоги, що сприяло поширенню **«благодійної» моделі** надання послуг (благодійна модель інвалідності змальовує людей з інвалідністю як жертв обставин, які заслуговують на співчуття, а освіта дітей та молоді з інвалідністю розглядалася не як їх невід'ємне право, а як засіб добродійності) [12].

Протягом Другої Світової війни та пізніше почала розвиватися **соціальна модель** інвалідності, і батьки як в Європі (наприклад, концепція нормалізації, розроблена Волфенсбергером (Wolfensberger)), так і в Північній Америці (наприклад, розгляд у справі науково-дослідної корпорації «PARC» проти Департаменту освіти США (Board of Education) наполягали на деінституціоналізації. Зростає число людей з інвалідністю, їх батьків і коаліцій правозахисників почали об'єднуватися для політичних акцій задля усунення дискримінації й нерівноправності у суспільстві в цілому та в освіті зокрема [9].

У межах **політичної моделі**, яка виникла згодом, діти з особливими освітніми потребами розглядалися як меншість, права яких незаслужено обмежуються. Дана модель сприяла поширенню руху за права людини з особливими потребами, акцентувала увагу на тому, що саме особи з функціональними обмеженнями та їх сім'ї мають пріоритетне право визначати соціальну політику держави [9].

До 1970-х років в Америці рух за незалежне життя (Independent Living Movement), а також самостійне відстоювання своїх прав набрали силу. Результатом цього став винятково важливий закон № 94-142, прийнятий конгресом в 1975 році. Він передбачав забезпечення доступу до освіти учням з усіма видами й ступенями інвалідності. Зазначений закон зазнав поправок (кожні 5 років), і в результаті кінцевих правок у 1997 році його назва була змінена на закон «Про освіту для людей з інвалідністю» (Individuals with Disabilities Education Act – IDEA). Він сприяв підняттю рівня очікувань у суспільстві, визначивши необхідність максимального доступу до освітніх програм учня з інвалідністю та встановив нові заходи відповідальності щодо підтримки прогресу й успіхів у даній галузі [9].

Якщо говорити про Україну та пострадянські держави, то до XIX ст. навчати і лікувати дітей з проблемами у розвитку практично не намагалися. Вони залишалися вдома зі своїми родинами або їх віддавали до притулків. Часто такі діти були тягарем для своїх сімей, тому родини зверталися за допомогою в нагляді за ними [13].

На сучасному етапі українське суспільство визнає та стверджує права осіб з особливостями психофізичного розвитку на повноцінну участь у суспільному житті і намагається усвідомити необхідність створення умов для повноцінної реалізації цього права. Теоретико-практична суспільно-соціальна концепція включення стала основоположною в розробці сучасної **соціальної моделі включення** й здобуття освіти особами з особливостями психофізичного розвитку на основі їх соціалізації.

Ствердження філософії суспільно-соціального облаштування, як єдиної спільноти людей, привело до усвідомлення негативних наслідків ізоляції, зокрема дітей з особливими потребами у спеціальних закладах. Факт їхньої ізоляції від суспільства, як показав досвід, сприяв тенденції того, що вони фактично здобували інший вид «інвалідності», яка перешкоджала реінтеграції цих осіб у суспільство.

Таким чином, інклюзію сьогодні правомірно розглядати як одну із форм інтеграції у суспільство, яка передбачає доступність освіти кожній дитині внаслідок пристосування до різних потреб різних дітей. Кожна дитина, незалежно від своїх особливостей – фізичних, інтелектуальних, соціальних, емоційних чи мовленнєвих – повинна мати змогу реалізувати своє право на навчання в будь-якому типі освітнього закладу і отримати при цьому гідну та якісну освіту.

Використана література

1. **Бойко В. О.** Інклюзивна освіта: до питання визначення поняття та особливостей її запровадження / В.О. Бойко // Психолого-педагогічні науки. – 2016. – № 4. – С. 1–14.
2. **Бондар Віт. І.** Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен / В. Бондар // Рідна школа. – 2011. – № 3. – С. 10–24.
3. **Бондар Віт. І., Синьов В. М., Тищенко В. В.** Чи приживеться північноамериканська модель інклюзії в Україні? / В. Бондар, В. Синьов, В. Тищенко // Рідна школа. – 2012. – № 8–9. – С. 20–27.
4. **Давиденко Г. В.** Моделі та форми впровадження інклюзивної освіти в рамках педагогічної / Г. В. Давиденко // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки: зб. наук. пр. – Бердянськ : ФО-П Ткачук О.В., 2014. – Вип.3. – С. 76–80.
5. **Закон України №2249-VIII** «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо соціального захисту осіб з інвалідністю». [Режим доступу – <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2249-VIII>]
6. **Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні»** // ВВР. 2006. – №2–3. – С. 36–42.
7. **Колупаєва А. А.** Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : Монографія. – К. : «Самміт-Книга», 2009. – 272 с.:іл. – (Серія «Інклюзивна освіта»).
8. **Колупаєва А. А.** Основи інклюзивної освіти. Навчально-методичний посібник / за заг. ред. Колупаєвої А. А. – К. : «А.С.К.», 2012. – 308с.
9. **Лалін А.** Огляд зарубіжного досвіду інклюзивної освіти / А. Лалін // Дефектологія. – 2016. – № 3. – С. 3–12.
10. **Розпорядження Кабінету Міністрів України** від 3 грудня 2009 року № 1482 «Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах до 2012 року» [Режим доступу – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1482-2009>]
11. **Софій Н. З.** Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Інклюзивна школа: особливості організації та управління : [навч.-метод. посіб.] / [А. А. Колупаєва, Ю. М. Найда, Н. З. Софій та ін.]; за заг. ред. Л. І. Даниленко. – Київ : Основи, 2007. – 128 с.
12. **Хамініч С. Ю.** Інклюзивна освіта в контексті інноваційного розвитку України / С. Ю. Хамініч, О. В. Переверзева. – [Електронний ресурс] : Режим доступу – http://confcontact.com/2013_03_15/35_Haminich.htm :– мова укр.
13. **Ярмаченко М. Д.** Історія сурдопедагогіки К. : Вища школа, 1975. 423 с.: іл.

References

1. **Bojko V. O.** Inklyuzivna osvita: do pytannja vyznachennja ponjattja ta osoblyvostej ii' zaprovadzhennja / V.O. Bojko // *Psychologopedagogichni nauky*. – 2016. – № 4. – S. 1– 14.
2. **Bondar Vit. I.** Inklyuzivne navchannja jak social'no-pedagogichnyj fenomen / V. Bondar // *Ridna shkola*. – 2011. – № 3. – S. 10–24.
3. **Bondar Vit. I., Syn'ov V. M., Tyshhenko V. V.** Chy pryzyhvet'sja pivnichnoamerykans'ka model' inklyuzii v Ukraini? / V. Bondar, V. Syn'ov, V. Tyshhenko // *Ridna shkola*. – 2012. – № 8–9. – S. 20–27.
4. **Davydenko G. V.** Modeli ta formy vprovadzhennja inklyuzyvnoi' osvity v ramkah pedagogichnoi' / G. V. Davydenko // *Naukovi zapysky Berdjans'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu. Pedagogichni nauky: zb. nauk. pr.* – Berdjans'k : FO-P Tkachuk O. V., 2014. – Vyp.3. – S. 76–80.
5. **Zakon Ukrainy №2249-VIII** «Pro vnesennja zmin do dejakyh zakonodavchyh aktiv Ukrainy shhodo social'nogo zahystu osib z invalidnistju». [Rezhym dostupu – <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2249-VIII>]
6. **Zakon Ukrainy «Pro reabilitaciju invalidiv v Ukraini»** // VVR. 2006. –№2–3. –S. 36–42.
7. **Kolupajeva A. A.** Inklyuzivna osvita: realii' ta perspektyvy : Monografija. – K. : «Sammit-Knyga», 2009. –272 s.:il. – (Serija «Inklyuzivna osvita»).
8. **Kolupajeva A. A.** Osnovy inklyuzyvnoi' osvity. Navchal'no-metodychnyj posibnyk / za zag. red. Kolupajevoi' A. A. – K. : «A.S.K.», 2012. – 308s.
9. **Lapin A.** Ogljad zarubizhnogo dosvidu inklyuzyvnoi' osvity / A. Lapin // *Defektologija*. – 2016. – № 3. – S. 3–12.
10. **Rozporjadzhennja Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 3 grudnja 2009 roku № 1482** «Pro zatverdzhennja planu zahodiv shhodo zaprovadzhennja inklyuzyvnoho ta integrovanoho navchannja u zagal'noosvitnih navchal'nyh zakladah do 2012 roku» [Rezhym dostupu – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1482-2009>]
11. **Sofij N. Z.** Konceptual'ni aspekty inklyuzyvnoi' osvity / Inklyuzivna shkola: osoblyvosti organizacii' ta upravlinnja : [navch.-metod. posib.] / [A. A. Kolupajeva, Ju. M. Najda, N. Z. Sofij ta in.]; za zag. red. L. I. Danylenko. – Kyi'v : Osnovy, 2007. – 128 s.
12. **Haminich S. Ju.** Inklyuzivna osvita v konteksti innovacijnogo rozvytku Ukrainy / S. Ju. Haminich, O. V. Pereverzeva. – [Elektronnyj resurs] : Rezhym dostupu – http://confcontact.com/2013_03_15/35_Haminich.htm :– mova ukr.
13. **Jarmachenko M. D.** Istorija surdopedagogiky K. : Vyshha shkola, 1975. 423 s.: il.

Козинец А. В., Дец Н. А. Инклюзивное обучение: развитие, совершенствование, основные понятия

В статье идет речь о развитии и совершенствовании инклюзивной формы обучения как образовательной концепции, которая активно внедряется в Украине. Определены опыт европейских стран по реализации инклюзивного обучения и достижения отечественного специального образования в этом направлении. Освещены основные принципы и терминология, которая отражает содержание инклюзивной формы обучения, говорится о новых законодательных актах, призванных обеспечить толерантное отношение к лицам с инвалидностью. Кроме того, в хронологии осуществляется обзор подходов и моделей взаимодействия общества с лицами с нарушениями психофизического развития со времен, когда были осуществлены первые попытки удовлетворить особые образовательные потребности таких детей до сегодня. В соответствии с этим представлен обзор таких моделей инвалидности, которые доминировали в обществе на протяжении разного времени: медицинская модель, реабилитационная, благотворительная, политическая и общественно-социальная. В статье говорится также о современных принципах инклюзивного обучения — равенство прав и возможностей в сфере образования всех категорий детей, обращается внимание на многоаспектность инклюзивного обучения; на основе анализа основных терминов установлено разницу между ними. Дополнительный акцент сделан на воспитании толерантности у подрастающего поколения к лицам с инвалидностью.

Ключевые слова: инклюзия, интеграция, мейнстриминг, сегрегация, инклюзивное обучение, человек с инвалидностью, инвалидность, особые образовательные потребности, включение детей с особыми образовательными потребностями в общество, специальное образование.

Kozynets O., Dets N. Inclusive education: development, improvement, main concepts

The article deals with the development and improvement of the inclusive form of education as an educational concept that is actively being implemented in Ukraine. The experience of European countries in the implementation of inclusive education and the achievement of domestic special education in this direction is outlined. The main principles and terminology, that reflects the contents of the inclusive form of education are highlighted, new legislation is being drafted to ensure a tolerant attitude towards persons with disabilities. In addition, in chronology, an overview of approaches and models of interaction between the community and persons with mental-disordered disorders is conducted from the time when the first attempts to meet the special educational needs of such children to date have been made. Accordingly, there is an overview of such disability models that dominated the society at different times: the medical model, rehabilitation, charity, political and social. The article also discusses the modern principles of inclusive education – equal rights and opportunities in the field of education for all categories of children, draws attention to the multidisciplinary nature of inclusive education; on the basis of the analysis of the main terms, the difference between them is established. An additional emphasis is placed on bringing up tolerance in the younger generation to people with disabilities.

Key words: inclusion, integration, mainstreaming, segregation, inclusive education, person with disabilities, disability, special educational needs, inclusion of children with special educational needs in society, special education

Стаття надійшла до редакції 28.02.2018 р.

Статтю прийнято до друку 02.03.2018 р.

Рецензент: д.п.н., проф. Шеремет М. К.